

Narcyza Żmichowska: Niepewność

Narcyza Żmichowska: Niepewność

Powiedz, dziewczę, co przyczyną,
Że łzy z oczu twoich płyną?
Gdy skowronki w chmurach dzwonią,
Gdy oddychasz kwiatów wonią,
Gdy pogodę masz na niebie,
A kochanka obok ciebie?
Powiedz, dziewczę, co przyczyną,
Że łzy z oczu twoich płyną?

"Ach! ja płaczę, bom widziała,
Że niech tylko zima biała
Dmuchnie szronem na dni lata,
Skowroneczek wnet odlata. -
Ach! ja płaczę, bom widziała,
Ilem razy kwiatki rwała,
Że kwiat każdy w mojej dłoni
Wiądl bez barwy i bez woni -
Ach! ja płaczę, bom widziała,
Gdy się zorza uśmiechała
Dnia pogody obietnicą,
To zaświsnął wiatr ponury,
Przywiał z dala ciemne chmury
I pioruny z nawałnicą! -
Czyż tak będzie wiek radosny
I me szczęście, i kochanek
Jak skowronki, jak kwiat wiosny,
Jak pięknego dnia poranek?"

*

Narcyza Żmichowska, ps. Gabryella (1819-1876) - pedagoga, powieściopisarka (autorka kryptoautobiografii "Poganka") i poetka, uważana za jedną z pierwszych polskich feministek (utworzyła grupę tzw. Entuzjastek, w skład której wchodziły warszawskie emancypantki, które w latach 1842-1849 brały także udział w konspiracji).

Urodziła się 4 marca 1819 roku jako dziesiąte dziecko Jana Żmichowskiego i Wiktorii z Kiedrzyńskich. Rodzina mieszkała wówczas w miejscu pracy ojca, który był pisarzem składu soli w Nowym Mieście nad Pilicą. W wyniku komplikacji okołoporodowych matkę przewieziono do Warszawy, gdzie trzy dni po urodzeniu Narcyzy zmarła.

Dziecku nadano świeckie, florystyczne imię na wzór rewolucyjnego obyczaju francuskiego - Jan Żmichowski, powstaniec kościuszkowski, należał do tego pokolenia Polaków, które zapatrzone było w jej ideały. Żmichowska jako córka zubożałego, zdegradowanego szlachcica, wpisuje się w katalog biografii XIX-wiecznych pisarzy polskich, których późniejsza aktywność literacka była pośrednią konsekwencją takiego właśnie pochodzenia. Zmuszeni warunkami dorastania do szybkiego zdobycia wykształcenia i podjęcia pracy, współtworzyli nową, charakterystyczną dla ziem polskich "klasę umysłową", czyli warstwę inteligencji. Wśród tych aktywnych zawodowo poetów, pisarzy, dziennikarzy, działaczy politycznego podziemia i innych spiskowców znajdziemy wiele kobiet.

Po ukończeniu nauk na pensjach, Żmichowska w 1838 roku została guwernantką w rodzinie hrabiów Zamoyskich. W Paryżu, dokąd wyjechała z Zamoyskimi, spotkała swojego brata Erazma, emigranta po powstaniu listopadowym. Za namową i pod kierunkiem brata zaczęła gruntowne studia w paryskiej Bibliotece Narodowej Francji. Studiowała prace: Gottfrieda Leibniza, Johanna Fichtego, Augusta Schlegla, Immanuela Kanta, Friedricha von Schellinga oraz Adama Mickiewicza. Jako jedna z pierwszych kobiet uczęszczała na posiedzenia Akademii Francuskiej.

Pod wpływem lewicowych poglądów brata uważała, że na naród składają się wszystkie warstwy społeczne, a upośledzonemu przez bieg historii chłopu należy się oświata. Pobyt we Francji spowodował w niej całkowitą zmianę: stała się ekscentryczką, śmiało wypowiadającą swoje poglądy i publicznie palącą cygara. W tym duchu po powrocie tworzyła i prowadziła dalszą działalność dydaktyczną. Po powstaniu styczniowym na jakiś czas ponownie wyjechała do Paryża, gdzie studiowała na Sorbonie.

Zmarła 25 grudnia 1876 roku w Warszawie na skutek ciężkiej choroby. Została pochowana na cmentarzu Powązkowskim. Na jej grobie widnieje napis: "Wspomnienie jej niech będzie przyszłości zapomogą".

Choć jej wiersze wydają się dziś cokolwiek pensjonarskie, jej powieści podejmowały trudne tematy społeczne. Jej działalność zwróciła uwagę na rolę i znaczenie kształcenia kobiet w społeczeństwie. Opracowała nowatorski program kształcenia dziewcząt. Uważała, że wiedza potrzebna jest kobietom przede wszystkim po to, aby mogły podejmować w życiu świadome decyzje i mogły wybierać także inne formy działalności społecznej, niż zwyczajowe funkcje żony i matki.

Celem nauczania kobiet miało być ich usamodzielnienie. Postulowała dwa programy kształcenia: jeden gospodarsko-praktyczny dla dziewcząt pragnących poświęcić się rodzinie i wychowaniu dzieci i drugi - naukowy dla uzdolnionych dziewcząt. Podstawą kształcenia było pięć przedmiotów: arytmetyka, geografia, nauki przyrodnicze, historia i nauka języków. Uczennice były zachęcane do samodzielnego myślenia, syntezy i wyciągania wniosków.

Przez wiele lat prowadziła zażyłą i osobistą korespondencję ze swoją uczennicą, Wandą Grabowską, przyszłą panią Żeleńską i matką Tadeusza Boya Żeleńskiego. Jej wymiana korespondencji z kobietami oraz badania jej twórczości mogą wskazywać, zdaniem niektórych badaczy, na orientację lesbijską autorki. Pisarka Izabela Filipiak w eseju na ten temat, omawia zabiegi środowiskowe podejmowane już od czasów współczesnych Żmichowskiej w celu ukrycia tego faktu.

Tadeusz Boy-Żeleński w przedmowie do jej listów do matki, napisał o autorce "Poganki" :

"Odczytałem na nowo jej pisma, przewertowałem zwłaszcza jej wydaną drukiem korespondencję. Oczy mi się otworzyły, zaczęłam znać tę kobietę, rozumieć urok, jaki wywierała na tych, którzy się z nią zetknęli. Uderzył mnie przejmujący dramat jej życia, dramat jej twórczości, tak niepełno wyrażającej tę bogatą indywidualność".

*

Biogram m.in. na podstawie hasła z Wikipedii i życiorysu Żmichowskiej autorstwa Natalii Mętrak na

culture.pl. W trwającej do 15 marca w Kamienicy Hipolitów w Krakowie wystawie "Siłaczki" (vel "Herstoria Krakowa") znajduje się popiersie młodej Żmichowskiej wykonane z wyobraźni już po jej śmierci przez krakowskiego rzeźbiarza Władysława Eljasza Radzikowskiego. W marcowym wydaniu miesięcznika "Odra" ukaże się mój esej na temat tej wystawy.